

[Jaj, a közösség...]

Jaj, a közösség összenyom!
 – Bár a közösség nyomna össze!
 Csakhogy a jámbor fátylakon
 átnyomódik egy-egy magán-
 próféta talpa, ökle

[A jót lásd!...]

A jót lásd! Az eredményt!
 Rájuk legyen szavad!
 Birálni? Csak arra vet fényt
 hogy mily izgága vagy.
 – A sok gazember meg markába röhhen:
 „Mi leszünk egyre többen!”

[A bőrig csontig...]

A bőrig csontig ledobálni
 mindenem és pucéran állni
 mint lélek talpig meztelen
 nemcsak testben már testtelen
 hej akkor akkor! – De nem így
 félni estétől reggelig
 reggeltől estig ettől attól
 szótól nézéstől indulattól
 kártékony állattól növénytől
 baktériumok seregétől
 s jobbára csak mások helyett
 élni a csak-egy életet
 Élni? Nem: végigtengeni
 mint trágyadombok férgei
 melyek számára menedék
 ha egy sarok fejükre lép...

[Ez az idegen éj...]

Ez az idegen éj megölhet
 Ez az idegen táj elárul
 Szelek tankezderei dölnek
 felém a tó front-vonaláról

Elbújjak? Inkább álljak ellen?
 Nincs máshol mentség csak magamban:
 akarjak élni rendületlen
 mindannyiuknál makacsabban

[Ez most...]

Ez most egy új teljesség
 sokféle csonkaságomon túl
 Nem lopózhat belé ellenség
 bástyája a világgal szembefordul

Az öröm kútjai buzognak
 érintésemre négyfelől
 Ha kívánom karjukba fognak
 elbűjtatnak a sok-sok rém elől

Aki rám néz nem látja rajtam
 s nem is érti miért tudok
 legyinteni akármiféle baj van
 úgy mint a bánthatatlanok

[Kilenc cserép virág...]

Kilenc cserép virág kilenc féle fajta
 Egy törvény serkenti őket virulásra

8. [**Álmomban haldokolt anyám...**]; A költő édesanyja Borsódi Mária (1877–1960). Cs. Gy. sokszor emlékezik rá szeretettel verseiben, mint pl. az **Ocsúdó évek** c. kötet **VII–XII. versszakában** is. (**Összegyűjtött versek**. 147–149. o.)

9. [**Ahogy föl volt...**]; A versesfüzet datálása szerint a verset Alsóbélatelepen írta a költő. Cs. Gy. szerette a nyarakat vízparton tölteni. Legtöbb „vizes” emléke a Dunához és a Balatonhoz köti. (Ld. 68. o., **Révfülöp** és 208. o., **Dunai nyár a harmincas években**). Alsóbélatelepre felesége (ld. 20. o., **November**) révén jutott el: az ő unokatestvérének, Czene Margitnál (Martin Károlyné) voltak néhány napig nyaralni. (Ld. még 178. o., **Sír mellett**)

10. [**Jaj, a közösség...**]; Lapalji jegyzet: „1963. VI. 24. (elveszik a kertet)”; A költő Pécsen, a Damjanich utcában, kertés házban lakott, 1959. szeptemberétől haláláig. A kert és a szomszédos kertek déli oldalából igen nagy részt kisajátított a Városi Tanács, hogy megépíthessék a Kacsóh Pongrác utca négyemeletes panel épületeit. A kisajátítás hírének és az építkezés tervét Csorba Győző ekkor hallotta először. A szeretett kert majdnem felének elvételére végül csak 1969-ben került sor. Ld. még 110. o., [**Ötven ablak...**]

10. [**A jót lásd!...**]; Egyes kritikusai, főképpen a szocialista kultúrpolitikusok, sokszor hiányolták Cs. Gy. költészetéből a közéletiséget, politikumot. A költő akkori válaszaiban is cáfolja ezt a „hiányt”, de jelen kötet verseiből is szép csokorra való gyűjthető össze „politizáló”, „közéleti” versekből: az előző is kiváló példa erre, de a 23., 32., 37., 39., 55., 99., 104., 105., 109., 118., 138., 210., 214., 301. oldalon közölt versek is olyan tartalmúak, amelyek – nyíltan, vagy metaforikusan, parabola-szerűen – „politizálnak”. Közülük soknak a megjelentetésétől éppen a kritikus hangvétel miatt tekintett el a szerző, de van olyan is – ld. **Kihaló falu**, 118. o. – amely rövidítve, a politikailag legfontosabb rész nélkül jelent meg. (Nem lehet tudni, ön- vagy szerkesztői cenzúráról volt-e szó?) A 373. oldalon közölt vers – **Ha csak még** – pedig olyan vízió, amely napjaink háborúinak, környezetszennyező katasztrófáinak ismeretében, sajnos, egyre valóságosabbnak és közelebbnek tűnik.

17. **Utóidény** = Tiszatáj. 2000. 9. 8–9.

20. **November (Változatok)**; „Évfordulóim hónapja ez a szigorú-névű hónap.”: A költő 1916. november 21-én született, 1943 **novem-**

berétől „városi könyvtáros” volt, 1944. november 12-én nősült – Velényi Margitot veszi feleségül, aki akkoriban Esztergár Lajos pécsi polgármester titkárnője volt –, s 1944. november 29-én foglalják el a várost az orosz csapatok. (Erről szól ennek a versnek a 3. része.) A születésnapokkal kapcsolatban ld. még pl. 42. o., **A száraz eltűnik**; 91. o., **Két hét. 1972. XI. 21. Beteg a lányom**; 272. o., **E megkezdett új évem**.

22. [**Szél fúj...**]; A vers kezdősora megegyezik az **Ocsúdó évek** c. önletrajzi költemény kezdősorával.

29. [**Becsukom ablakom...**] = Somogy. 2000. 3. [238.]

31. [**Vékonyka csík...**]; Cs. Gy. sokat foglalkozott azzal, hogy a föld feletti és a föld alatti világnak milyen kicsi szelét használja, birtokolja csak az ember, ugyanakkor pedig a mindenség urának képzeletét magát, mindent megváltoztat, megbontja a természet egységét, s ezt a kis életteret is tönkreteszi. Ez a vers, és a 113. oldalon közölt is [**A perje és a számóca...**], arról a „vékonyka csík”-ról szól, amelyben az életünk zajlik, „s mekkora handabandákkal mégis olykor!”

34. [**Szemem fülem amit befog...**] = Somogy. 2000. 3. 237.

35. **Zsófia**; Zsófia a költő harmadik, legkisebb lánya. Ld. még: 224–225. o., [**A „Visszaszámlálás”-ból**] és 242. o., [**Még meleg...**]

39. **Szülés** = Jelenkor. 1976. 7–8. 667.; Az 1966. IX. 27-én írt két-sorost, több helyen változtatva, csak tíz évvel később, 1976-ban jelentette meg Cs. Gy.

42. [**A száraz eltűnik...**]; Lapalji megjegyzés: „1966. nov. 20-án este 11 óra. Holnap 50 éves leszek. Ez az utolsó estém előtte. Cs. Gy.”; A költőt nem csak a halálesetek, a különféle évfordulók, ünnepek (születésnap, karácsony, újév, húsvét stb.) is sokszor késztették versírára. Ld. még 20. o., **November (Változatok)**; 91. o., **Két hét. 1972. XI. 21. Beteg a lányom**; 272. o., [**E megkezdett új évem...**].

52. [**Ha így megy...**] = Somogy. 2000. 3. 239.

54. [**A tél csak olykor...**] „A tél csak olykor vitt el arra...”; A vers Dunaszekcsőt, Cs. Gy. fiatalkori nyaralóhelyét idézi (ld. még 123. o., **Falusi vízpart**, 208. o., **Dunai nyár a harmincas években** és 346. o., **Visszajáró**), az ott tett ritka téli látogatások emlékei őrzik. A költőben nagyon elevenen éltek a téli Duna emlékei: idős korában sokszor mesélte, hogy életveszélyben volt, amikor egyszer a befagyott folyó jegén akart átmenni a túlpartra, egy ködös téli estén. „Terát láthas-